

Een redetwist voor het geloof

Arnout van Geluwe, een dispuitant in Staats-Vlaanderen (1640-1660)

Dominee Arnout Finson kwam op zondagmorgen 18 juli 1649 onder begeleiding van zijn sauvegarde, tien soldaten sterk, in het grensdorpje Putte aan. Daar trof hij in de deuropening van het kleine gereformeerde kerkje enkele reizigers uit Antwerpen aan. Zij overhandigden hem een brief en na lezing vroeg hij aan een van hen: “Gij vraagt mij in uw

propositie of ik U kunt bewijzen dat er met eigen klare woorden in de Schrift staat dat er geen Vagevuur is?” waarop de man tegenover hem antwoordde: “Dat kunt U niet, want tot op deze huidige dag hebben de katholieken vele ‘*claeerder schriftelijcke onwederleggelijcke*’ schriftelijke bewijzen dat er een plaats van zuivering is voor sommige overleden zielen.” Hierna ontstond er een lang twistgesprek tussen de jonge dominee en deze Arnout van Geluwe over het bestaan van een vagevuur en de bewijzen hiervan in de Heilige schrift. Bewijzen voor en tegen werden daarbij onderbouwd door gedeelten letterlijk te citeren, inclusief de betreffende evangelist en het versnummer.

Disputeren

In een door de Antwerpse notaris Peeter Ghijsberti enkele dagen later opgemaakte attestatie doen twee getuigen, Gereardt van Leurken en Philips Boenja, verslag van dit voorval ‘..ghehoort hebben het sermoen ofte predicatie van den Predicant die seyde dat die van ’t Pausdom leerden datter niemant inden hemel en vermocht te komen sonder door het vagevuer oft door het voorgeborchte der hellen eerst te moeten passeren’. Vervolgens belooft Finson ‘*ter presentatie vande gheeele vergaderinghe*’ dat hij binnen veertien dagen alle door Van Geluwe opgestelde ‘*propositien*’ in een brief zal weerleggen. Ook Arnout van Geluwe deed zelf uitvoerig verslag van deze confrontatie in zijn in 1649 uitgegeven boekje *Catholycken echo ofte waeren Gendtschen wedergalm (...)*.¹ De redetwist, bijgewoond door vele kerkgangers en andere omstanders, was uitgelokt door Van Geluwe, die samen met enkele getuigen vanuit Antwerpen vele kilometers naar dit grensdorpje gelopen had om daar met dominee Finson een dispuut aan te gaan.

De twistgesprekken in de grensstreek

De vrede van Munster was wel getekend, maar dit betekende niet dat in de jonge Republiek de rust was weergekeerd. Natuurlijk waren de Spanjaarden en hun legers aan de horizon verdwenen, maar het nieuwe vaderland was niet zonder gevaren. Oorlogssyndromen en een vechtersmentaliteit hielden de maatschappelijke verhoudingen nog in de ban. Bijna drie generaties lang was het land in staat van oorlog geweest.

De vredesondertekening bracht ook niet direct rust op het politieke front. Complottheorieën doken regelmatig op en herhaaldelijk werden katholieken ervan beschuldigd, dat ze maar al te graag de oude vijand Spanje of een andere katholieke koning wilden verwelkomen. Ook de interne politieke machtstijd was nog niet uitgewoed, getuige

de overigens mislukte aanval van het leger van Willem II op Amsterdam en de arrestatie van zes staatsgezinde regenten.

Ook op religieus gebied had de vrede geen rust gebracht. Op vele plaatsen was religie nog steeds het onderwerp van vele gesprekken tussen andersdenkenden, gelijkgezinden en de vele twijfelaars, gesprekken die ook wel uit de hand konden lopen en aanleiding gaven tot heftige polemische debatten en polemische geschriften. Deze twistgesprekken namen een enkele keer de vorm aan van een openbaar duel, een redetwist met publiek. Een van de actiefste polemisten halverwege de zeventiende eeuw was, zoals we hiervoor zagen, Arnout van Geluwe. Hij was in zijn strijd op meerdere fronten actief. Naast allerhande kettingpolemieken met predikanten schuwde hij de directe confrontatie met zijn tegenstanders niet. Bij voorkeur koos hij bekende predikanten als tegenstanders, die overigens niet altijd met deze katholieke leek wensten te debatteren. Voor Van Geluwe was het polemische debat toch vooral een strijd, waarbij de eer van zijn geloofsovertuiging op het spel stond. Maar dat was het niet alleen. Er moeten meerdere redenen geweest voor deze openbare twistgesprekken, waarbij propanda en verloren terrein terugwinnen mogelijk de belangrijkste waren. Het lijkt geen toeval dat Van Geluwe juist in de periode direct na 1648 zo actief was in het grensgebied van de Republiek. Om inzicht in te krijgen in de redenen daarvan, wil ik enkele van die confrontaties nader analyseren. Ik maak daarbij vooral gebruik van wat Van Geluwe er zelf over schreef en de in zijn boeken opgenomen brieven, getuigenverklaringen en formele attestaties. Enkele malen zijn ook andere bronnen beschikbaar, meestal van zijn tegenstanders.

Van Geluwe actief aan de grens

‘Het Pausdom belet, daar het woekerd, de voortgang van de Gereformeerde Godsdienst’ schreef Baduinus Hunnius in 1718 in zijn geschiedenis van het Staatsche Vlaanderen.² Hij vervolgde met “aangesien de ervarenheyd ons heeft geleerd dat er aan de Inlandsche Papisten, wanneer de Geestelyke uit de Nabuirlanden tot haar den toegang hebben, nauwelijks iets te doen is, vooral in Landen, die later gereduceerd zijn’. De predikant en geschiedschrijver Hunnius (1654-1719) verwoordde zo de situatie in Staats-Vlaanderen kort na de herovering van Hulst in 1645. Hij signaleerde vergelijkbare problemen zoals op het platteland en in de steden rondom Den Bosch en Breda. Zowel de religieuze als de politieke reformatie dreigde ook daar te mislukken, omdat er onvoldoende gereformeerden waren.

Het gewest Zeeland was voor het overgrote deel protestant, maar grote gebieden in Staats-Vlaanderen waren katholiek gebleven. De grenzen tussen de gebieden die katholiek gebleven waren en de gereformeerde gebieden vertoonden een grillig patroon. Dit patroon was afhankelijk van de ver- en heroveringen door de Spanjaarden en de inrichting van een aantal fortificaties om de Schelde, die door de Republiek beheerst werden. Daarnaast had de wisselende geografische gesteldheid invloed op het gebied evenals de vele natuurlijke of militaire inundaties. Nieuwkomers, meestal protestanten vestigden zich in nieuwe polders en samen met ingekwartierde soldaten deden zij een mozaïek van religieverschillen ontstaan.

Zowel voor de gereformeerde synodes, als voor het bisdom Gent was dit gebied een terrein van actie en zending. De dreiging uit het zuiden moest een halt toegeroepen worden en de katholieken probeerden het verloren terrein te herwinnen. Daarnaast was het ook politiek nog een omstreden gebied, omdat er nog geen overeenstemming was over de juiste loop van de grens. Het was dan ook geen toeval dat de polemist Van Geluwe juist deze streek uitkoos voor enige van zijn disputen in het openbaar. Hij deed dat op meerdere plaatsen in Staats-Vlaanderen en Staats-Brabant.

Aardenburg, januari 1649

Bauduyn de Meyere³ had in het kleine kerkje van Aardenburg zijn preek beëindigd. Het kerkje, niet meer dan een verbouwde schuur achter het huis het *Het Witte Lammeke* in de Wetstraat, was zoals vele zondagen gevuld met vele doperse broeders. Drie vreemde bezoekers uit Gent hadden aandachtig geluisterd en een van hen stond op, ging recht voor de preekstoel staan en stelde zich voor als Arnout van Geluwe en vroeg of hij een paar vragen mocht stellen. Hij was samen met twee poorters van de stad Gent, Maximiliaan Graet (de drukker) en Jacques de Breyne, naar Aardenburg gekomen om enige wijsheden van de ‘ghepretenedeerde bisschop der wederdoopers’ te horen. Hoewel De Meyere in eerste instantie geen trek in een dispuut in de kerk had, waren er enige broeders in het kerkje die Van Geluwe vroegen om toch zijn proposities naar voren te brengen. Er ontspoon zich tussen de doopsgezinde predikant De Meyere en Van Geluwe een dispuut over de bekende thema’s als kinderdoop en de onafgebroken successie van de ware kerk en de martelaarsboeken.

De inhoud van het dispuut is alleen overgeleverd in een van boeken van Van Geluwe uit 1654 *Een onverwinnelijke schriftmatighe Roomsche Belydenisse des Gheloofs* (...).⁴ Dit verslag is dan ook eenzijdig en de winnaar is voorspelbaar. De predikant dacht dat hij met een priester te maken had en sprak Van Geluwe aan met ‘domine’. Intussen had in Aardenburg het gerucht de ronde gedaan, dat er een katholieke priester in het kerkje was, die in discussie was gegaan met de predikant. Vele dorpingen verzamelden zich bij het kerkje, maar ook de schout zou onderweg daar naar toe zijn. Dit was het sein om het dispuut te stoppen. De Meyere ging naar zijn woning buiten de stad in het gehucht Eede aan het gelijknamige riviertje, in het gebied de Biezen genaamd. Ook Van Geluwe en zijn medereizigers gingen hier naar toe om het dispuut te vervolgen.

Op 2 juni 1649 liet Van Geluwe een attestatie opmaken over het dispuut door notaris M. de Rynck uit Gent. Zijn twee reisgezellen ondertekenden het document als getuigen. Zijn overwinning werd hierin bevestigd, omdat ‘de gepretendeerden Bisschop niet een suffisante schriftuerelijcke bewijsreden en heeft weten te brengen om sijne opinie te houden staen’.

In zijn boek uit 1654, waarin hij verslag deed van dit dispuut gaat Van Geluwe uitvoerig in op een eerder uitgegeven boek van de doopsgezinde predikant Francois de Knuyt.⁵ Deze De Knuyt had ook heel wat disputen gevoerd had, maar dan voornamelijk met gereformeerde predikanten. Van Geluwe gaat in dit boek weer uitvoerig in op voor de doopsgezinden belangrijke geloofspunten, zoals het afleggen van een eed, vredelievendheid en het niet dragen van wapens. Natuurlijk kon een man als Van Geluwe het niet nalaten om vele algemene oordelen en vooroordelen tegenover de doopsgezinden uitvoerig te beschrijven en hen te betichten van grote schijnheiligheid, nu ze zo vreedzaam leken te zijn. Men moest ten slotte niet vergeten hoeveel slachtoffers er door het optreden van Thomas Müntzer tijdens de Duitse Boerenopstand gevallen waren of wat er gebeurd was in de stad Munster door toedoen van ‘koning Lapken’.⁶ Schandalig was het ook hoe zij er in Amsterdam bijgelopen hadden ‘soo wel mans als vrouwen soo beestelijck moeder-naeck, als dat sy van haer moeder ter wereldt voortghekomen waeren, strijdende teghen de Christelijcke eerbaerheydt ende den aerdt van den menschelijcke schaemte’. Ook al was dit meer dan een eeuw geleden, het was nog niet vergeten. Enige maanden later reisde van Geluwe naar Hulst.

Hulst, juli 1649

Slechts enkele jaren voor de vrede van Munster had Frederik Hendrik in 1645 de vesting Hulst op de Spanjaarden veroverd. Direct al na de overgave bleek er bij de overheid al een grote zorg te bestaan betreffende het geloof in de stad. Tenslotte moest ook hier de ware godsdienst verkondigd worden. Al enkele weken na de reductie werden er predikanten in de stad aangesteld.⁷ Hulst behoorde nu tot het Generaliteitsland Vlaanderen, een enorme ingreep in het leven van vele Hulstenaren.

Van Geluwe meende, dat hij hier de katholieken een hart onder de riem moest gaan steken en begaf zich naar Hulst. Hij zou er in de periode van 1649 tot 1653 maar liefst vijf boeken aan wijden. Op 12 juli 1649 was hij naar Hulst gegaan en had daar, zoals hij het zelf verwoordde, lovende verhalen gehoord over de geleerdheid van de predikant Lemannus ofwel Maurits Leemans.⁸ Dit gaf hem 'een krachtighe spoorslach om met hem in een vriendelijke conferentie te komen' maar helaas 'Als nu de Predicanten van Hulst hoorden dat sij tegen den Boer zouden moeten uythouden, soo en was daer niemant t'huys'. De kerkenraad zou hen geen toestemming gegeven hebben.⁹ In zijn tweede boek over het dispuut *Een Commediants Toneel* (...) ¹⁰ verklaarde Van Geluwe dat de predikanten niet tegen hem durfde te 'reden-cavelen, want het soude hun eere ende reputatie al te naer gaen'. Daarom kozen ze een vertegenwoordiger, genaamd de heer Vanus of Vaens. Het dispuut zou plaatsvinden op 15 juli 1649 en als plaats werd overeengekomen het dorpje De Clinge aan de grens. Elke partij mocht zeven toehoorders als getuigen meenemen, maar er zouden heel veel meer toehoorders komen om deze redetwist te zien en horen. Van Geluwe nam in zijn boek *Den Cathloijcken Echo* de afspraken op die beide partijen vooraf gemaakt hadden.¹¹ Hij had enkele proposities opgesteld en daarna begon het dispuut. Na enige tijd nam de plaatvervangende Baljuw van Hulst, Sigimundis Limmer het dispuutstokje over van Vaens. Van Geluwe deed op zijn manier verslag van het dispuut en weer ging het gesprek over tot een lange monoloog van Van Geluwe zelf. Zijn beschermheer Nicolaus Breydel kon dit wel waarderen, getuige de lovende woorden in zijn approbatie voor dit boek. Zijn tekst geeft ook weer inzicht in de

doelstelling van de activiteiten van Van Geluwe in Hulst: ‘Alwaer de omstaende vroomme Catholijcke Borghers van Hulst wonderlijck in hun gheloove versterckt zijn geweest ende de nieuw qualijck ghesinde beschaemt ende confuys met hunne ghedeputeerde naar huys getrocken sijn’.

Sigimundus Limmer schreef als een reactie op Van Geluwe het boek *Een Commediants Toneel*, waarin hij de victorie vanzelfsprekend geheel voor zichzelf opeiste. Zoals vaak in dergelijke polemieken, werd de persoonlijke aanval niet geschuwd. Van Geluwe zou zijn vrouw slaan en zou betaald worden door de bisschop. Ook zou hij steeds een boekje in zijn zak hebben gehad om af en toe in te kijken en dan triomfantelijk te citeren. In *Een Commediants Tonee Hermaeck* somde Van Geluwe eenentachtig ‘mis-slaghen’ op in het boek van Limmer. Opvallend is dat hij dit boek schreef onder het pseudoniem Chistaen van Pieterskercke. Hij zou dat ook doen bij zijn repliek op het tweede boek van Limmer, maar de reden hiervan is onduidelijk. Staat de naam Van Geluwe mogelijk op een lijst verboden boeken in Hulst, of wil hij zo een ander over zijn victorie laten schrijven? Ook dit onder pseudoniem schrijven zou weer de nodige reacties van zijn tegenstanders uitlokken. Ook Vaens had inmiddels een boekje tegen Van Geluwe geschreven. Hij werd door de Hulsterse magistraat hiervoor in 1650 met zeven pond beloond.¹² De rol van Van Geluwe in Hulst was er toch vooral een van een hart onder riem steken. Als leek had hij eenvoudig toegang tot deze stad in de directe nabijheid van Gent. Hulst moest voor het katholieke geloof bewaard blijven.

Putte, juli 1649

Enige dagen na zijn dispuut in Hulst op 18 juli 1649 begaf Van Geluwe zich op weg naar Putte, een dorpje bij de grens in Staats-Brabant. Zoals de katholieke Hulstenaren elke zondag zuidwaarts trokken om daar hun eredienst bij te kunnen wonen, zo liepen vele protestantse Antwerpenaren tientallen kilometers noordwaarts naar Putte, bij Huijbergen, net over de grens. Van Geluwe had op de paardenmarkt van Antwerpen enkele marktlui ontmoet, die hem vertelden dat zij elke zondagmorgen naar Putte gingen op daar de gereformeerde predikant van Huijbergen te horen preken. Zij deden dat in groepjes van vier ‘omdat de papen niet en souden bemercken’, dat zij naar de preek van de jonge gereformeerde predikant Arnout Finson zouden gaan.¹³ Zij vertelden ook dat deze Finson alle katholieke geestelijken van het hele Markizaat van Bergen op Zoom uitgedaagd zou hebben om met hem te komen disputeren. ‘Ick soude wel twintigh mijlen willen gaen om met sulck een hoog gheleert man een vriendelijck discours te hebben’,¹⁴ antwoordde Van Geluwe en sprak met hen af voor de eerstkomende zondag. Via Capelle liep hij met hen mee naar Putte. Toen hij in Putte aan kwam trof hij daar een groot aantal ‘drincke-broeders, drinckende wijn en bier ende toe-back. Een Bacchus-huys en geen Gods-huys’.

Rond half twee kwam de predikant te paard aanrijden met een sauvegarde van een tiental soldaten. Op last van de overheid werden predikanten in voor hen mogelijk gevaarlijke gebieden, vergezeld van soldaten. Van Geluwe had aan een van zijn medereizigers gevraagd om aan Finson enkele vragen te overhandigen. Van Geluwe luisterde naar de preek met als thema ‘In mijn Vaders Huys zijn veele wooninghen’, een uitdagende titel in het kader van de strijd van Van Geluwe. Van Geluwe zelf stond in het portaal de gehele preek aan te horen. Nadat Finson zijn preek beëindigd had verzocht hij Van Geluwe in de kerk te komen. Die weigerde omdat dit volgens hem ‘soude strijden tegen de conditie van de vrede ende teghen de bloedighe ghelt-gierighe placaten dat ick in u kercke soude komen disputeren, u soldaten staen oock en loeren ghelijck eenen hondt op een siecke koe’.¹⁵ Finson kwam daarna maar naar buiten, waarna er een discussie ontstond, die echter al spoedig gestopt werd. Volgens Van Geluwe omdat de predikant er de voorkeur aan gaf om op zijn proposities schriftelijk te beantwoorden. De predikant zei dat

hij moe was, omdat hij deze dag al twee keer gepredikt had. Ze gaven elkaar vervolgens vriendelijk de hand met de belofte dat Finson binnen veertien dagen antwoorden zou op de drie proposities van Van Geluwe en er zo een ‘dobbelen Arent ofte wel eenen Contra-Arent van te maken’. De drie proposities betroffen de bekende thema’s als het bewijzen van successie door de eeuwen heen en het bestaan van het vagevuur. Het derde dispuutpunt betrof een thema dat vele katholieken in deze moeilijke tijden aansprak: ‘Het zalven van de stervenden met olie’.

Van Geluwe had de strijd aangeboden met een militante predikant. Finson was ook betrokken in de strijd tussen de Republiek en de Spaanse Nederlanden ten aanzien van het Wilhelmienvlooster van Huijbergen, dat precies op de grens lag. Finson had getracht de monniken in kwaad daglicht te stellen door te prediken dat zij dobbelaars en dronkaars waren.¹⁶ Van Geluwe kende vast dit verhaal, getuige zijn beschrijving van de plaats waar de predikant zou gaan preken, die zondag. De Wilhelmienvlooster

meenden dat het grootste deel van het klooster niet op het grondgebied van het Markiezaat van Bergen op Zoom stond en dus niet gerekend kon worden tot de Republiek. De Staten beslisten echter anders. Daarom moest de kerk gesloten blijven. De markgraaf van Rijen, Nicolaas van Varick, vergezeld van een regiment voetvolk bezette op 25 maart 1649 de kerk met geweld. Hij deed dat in opdracht van Aartshertog Leopold Willem van Oostenrijk, de landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden.¹⁷ De reactie volgde snel en op 15 april rukte een kleine Bergse krijgsmacht op naar Huijbergen, met in haar midden Arnout Finson, die tot predikant benoemd was. Met het nodige machtsvertoon werden de kloosterlingen verdreven. Het klooster was al in 1649 aan Finson toegewezen als woning en hij kon er nu eindelijk in gaan wonen.¹⁸ De gewelddadige bezetting lokte enige jaren later weer een reactie uit en op 31 augustus 1652 trok een Spaans garnizoen naar Huijbergen en gelastte Finson direct het klooster te verlaten.¹⁹ Finson vertrok naar Halsteren en bleef zich daar bezighouden met de vele ‘paepsche stoutigheden’ in deze regio. Zijn naam werd dan ook genoemd als informant van procureur-generaal van Brabant, Ambrosius Martine, die menige schuurkerk en pastoor opspoorde en liet vervolgen in Staats-Brabant.²⁰ Begrijpelijk werd deze Finson, een tegenstander van formaat, het mikpunt voor Van Geluwe. Van Geluwe schreef in zijn boek *Belydenisse van Rebecca Broeckers* (...) dat Finson ook een ‘lasterlyk Leugen boekxjen’ tegen hem geschreven had.²¹

Predikant Finson zou zijn belofte aan Van Geluwe echter niet inwilligen, zo blijkt uit een attestatie, gedateerd 29 juli 1649 en opgemaakt door Peeter Ghijsberti, notaris te Antwerpen. Deze attestatie was op verzoek van Van Geluwe opgemaakt en ondertekend door twee getuigen, die aanwezig geweest waren in Putte. In zijn slotwoord schreef Van Geluwe dat hij ‘van goede handt verstaen had, dat Arnout Finson suspitie hadde, dat ick vande eerweerdighe Paters der Societeyt uyt-ghesonden was enduysent Jesuiten meer konden schrijven als een man alleen’.²² Dit noopte Van Geluwe tot een nieuwe attestatie

op 3 december 1649, waarin twee getuigen bevestigen dat Van Geluwe zelf het boek *De Catholijcken Echo* geschreven had, zonder iemands raad of advies. Michiel Potvliet, de dichter, en Gijsbrecht de Busschere, beide poorters van Gent, verklaarden dat ze Van Geluwe 'hebben sien en weten maken ende componeren het boeck'.

Op het eind van zijn boek maakte Van Geluwe duidelijk waarom hij deze tocht gemaakt had. Toen de reizigers terugkeerden naar Antwerpen, kwamen enkele burgers van de stad naar hem toe en zeiden dat ze niet meer naar Putte zouden gaan. Ze walgden van het gebeuren daar en van de woorden van de predikant. Ze keerden weer terug naar het onfeilbaar heilig rooms-katholieke geloof. Van Geluwe voegde er aan toe dat het Finson niet gelukt was een enkele Brabantse boer aan zich te binden, want de mensen in zijn kerk kwamen allemaal van de steden Antwerpen en Bergen op Zoom.

De missie van Van Geluwe

In 1648 kwam er een eind aan de oorlog met Spanje. De slechts enkele jaren ervoor veroverde gebieden, Staats-Vlaanderen en Staats-Brabant, werden definitief ingelijfd bij de Republiek. De juiste grenzen van deze nieuwe gebieden werden pas een tiental jaren later vastgesteld. Hierdoor ontstond er in deze grensstreken een politiek en religieus machtsvacuüm. Dit was vooral het geval in de gehuchten en dorpen op het platteland. De grotere steden kregen al snel nieuwe bestuurders en er werd vanuit de Staten-Generaal een actief politiek en religieus beleid ingezet. Al onmiddellijk na de inlijving wensten de Staten-Generaal in deze gebieden de reformatie in te voeren. Dat bleek een moeizaam proces. Grote delen van deze Generaliteitslanden hadden decennia lang onder invloed van de contrareformatie gestaan. Vanuit Zeeland en Holland werden vele energieke predikanten ingezet om de gewenste reformatie te doen slagen. Zoals ook elders in de Republiek waren de katholieken in deze gebieden nu terecht gekomen in een situatie waarin ze politiek en religieus tot tweederangs burgers gedegradeerd waren. Naast acceptatie en zich gedeinsd houden, groeide op vele plaatsen een hernieuwde zelfverzekerdheid. Katholieken legden zich niet neer bij de ontstane situatie en gingen steeds meer de confrontatie aan.

De nieuw benoemde predikanten hadden het op vele plaatsen in Staats-Vlaanderen en Staats-Brabant moeilijk in een vijandige omgeving. Ze werden geboycot en moesten vaak door een sauvegarde begeleid worden naar hun pas geconfisqueerde kerken, zoals we gezien hebben bij predikant Finson in Putte. Toch moest er gezocht worden naar vormen van wederzijdse acceptatie en de katholieken moesten zich erbij neerleggen dat ze definitief een minderheid geworden waren.

Dit was echter niet de missie die Van Geluwe voorstond. Confrontatie was het devies van iemand als Van Geluwe. Gevoed door de actieve en inspirerende bisschop Triest ging Van Geluwe in het grensgebied van Staats-Brabant en Staats-Vlaanderen de strijd aan. Als leek kon hij zich daar vrij bewegen. Als leek was hij zo een vooruitgeschoven pion van de zuidelijke bisschoppen, een rol die hij ook wenste. Een rol die paste in zijn eigen eerbeleving en zijn missie; de verdediging en verspreiding van het in zijn ogen enige en ware geloof. Een rol die hem naast bekendheid, eer en roem ook nog voorzag in zijn broodwinning.

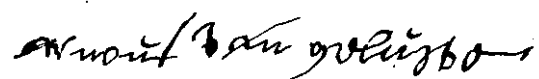
Twijfelaars moesten overtuigd worden, dwalenden moesten terugkeren, onderdrukten moesten gesteund worden. Van Geluwe schreef niet alleen boeken en gedichten voor hen, maar zocht hen op en ging de discussie aan met zijn tegenstanders. Hij zocht nadrukkelijk de openbare ruimte op voor zijn redetwisten. Hij gedroeg zich als een apologeet en gebruikte bij de verdediging van zijn geloof een scala van propagandamiddelen.

Van Geluwe wilde met zijn activiteiten meerdere doelstellingen realiseren. De belangrijkste waren om de katholieken, die tot minderheid verworden waren te steunen en te sterken in hun dagelijkse problemen, die de keuze van hun religie met zich meebracht. De boeken en de twistgesprekken waren in zijn ogen nodig voor deze bevolkingsgroep, die zich gedegradeerd zag als tweederangs burgers en die de eigenwaarde dreigde te verliezen. Hij wilde hen steunen in hun zoektocht naar een nieuwe identiteit. Om voldoende publieke belangstelling te wekken gebruikte hij daarvoor een populair middel uit de zestiende eeuw, het duelleren, verpakte dat in de vorm van twistgesprekken met gereformeerde predikanten, om daar vervolgens met de bloeiende boekdrukkunst uit de zeventiende eeuw een groot publiek mee te bereiken. In zijn polemieken was hij een laatbloeier, maar met zijn twistgesprekken en boeken voorzag hij in een 'moderne' behoefte. Hij was zo de juiste man op de juiste plaats, een man van zijn tijd. Er was een markt voor zijn boeken en hij kon ermee een groot publiek bereiken.

De acties van Van Geluwe markeerden ook het einde van een tijdperk. In de tweede helft van de 17de eeuw werden er nog nauwelijks polemische debatten gevoerd. De grenzen waren getrokken, zowel letterlijk als figuurlijk, zowel staatkundig als religieus. Er waren onomkeerbare ontwikkelingen in gang gezet. De Zuidelijke Nederlanden hadden hun eigen duidelijke herkenbare katholieke identiteit gekregen. Een identiteit vol van uiterlijk vertoon. Bedevaarten, imposante kerken en kleurrijke processies, zoals bij de barokke basiliek van Onze-Lieve Vrouw van Scherpenheuvel, waren de contrareformatorense ijkpunten van dit hernieuwd katholieke bewustzijn. In de Republiek echter waren dergelijke geloofsuitingen uit de openbare ruimte verdwenen. Ze waren bijna geheel teruggedrongen tot de privésfeer. Schuilkerken werden getolereerd, al was daar vaak het betalen van recognitiegelden aan de plaatselijke overheden voor nodig. In de loop der tijd zouden de religieuze spanningen binnen de Republiek afnemen en zou de omgangsoecumene steeds meer vorm krijgen.

Van Geluwe echter was er niet de persoon naar om zich daar zomaar bij neer te leggen. Zijn acties en boeken bleven getuigen van een voortdurende strijd lust. Zijn confrontaties tekenden zo ook de moeizame weg van acceptatie en samengaan. Dit alles met maar een doel, zoals hij dat zelf formuleerde in de slotzin van vele van zijn boeken:

KIEST EEN VOOR AL

5 Maert 1663.

- ¹ Arnout van Geluwe, *Catholijcken echo, ofte waeren Gendtschen wedergalm, teghen de valsche opwerpende stemme van onse daghelijcksche overkomende ghepretendeerde ghereformeerde, waer in de bysonderste hooftstucken des gheloofs ghehandelt worden* (Antwerpen, 1649) 1-4.
- ² Balduinus Hunnius, *Het staatische Vlaanderen, of de Zeeuwsche buise, de welke met de veranderinge, die zeewaater aan de Zeeuwsche eylanden heeft gegeven.* (Middelburg, 1718) 257.
- ³ Bauduyn de Meyere was leraar van de doopsgezinde gemeente Aardenburg van 1633 tot 1651.
- ⁴ Arnout van Geluwe, *Een onverwinnelycke Schrift-matighe Roomsche Catholycke belydenisse des gheloofs, van Godt den Vader, Godt den Soon, Godt den H. Gheest ... ofte Een Schriftmatighe teghengift, ghesteldt teghen de onschriftmatighe belijdenisse der nieuwighesinde Wederdooperen, voor desen uyt-ghegheven ... door Francoys de Knuyt, ende nu wederlegt door Arnoudt van Geluwe ... Hier is noch by-ghevoeght een openbare disputatie ghehouden inde stadt van Aerdenborgh inde volle vergaedinghe vande kercke der Weder-doopers, tusschen Arnoudt van Geluwe, ende Baudewijn de Meyer, den ghepretendeerden Bisschop der Wederdoopers* (Antwerpen, 1654).
- ⁵ Frans Knuyt, *Een korte bekentnisse onses geloofs. Van Vader, Sone, en de H. Geest, den Heiligen Doop, het ampt der overhey, ende het eed-sweeren : met eenighe Christelijcke ghebeden* (Amsterdam, 1642).
- ⁶ Hun leider Jan van Leiden was een kleermaker.
- ⁷ P Brand, *De geschiedenis van Hulst.* (Hulst, 1972) 274.
- ⁸ Maurits Leemans was predikant in Hulst van 1647 tot zijn overlijden in 1687.
- ⁹ Arnout van Geluwe, *Het tweede deel vanden Catholycken echo, ofte waeren Gendtschen vvedergalm teghen de ... stemmen der ghepretendeerde ghereformeerde.* (Antwerpen, 1649) 2.
- ¹⁰ Christiaan van Pieterskercke, *Een commediants tonneel eerst opgherecht door den konstighen bouwmeester Sigismundus Limmer substituyt bailliu van Hulster-Ambacht ... op het welck bethoont wordt dat Sigismundus Limmer ende Gedeon Vanus hun partije niet wel ghespeelt en hebben* (Antwerpen, 1652).
- ¹¹ Zie ook hoofdstuk 1.4.
- ¹² J Adriaanse, *Beelden uit het verleden van Hulst en zijn ambacht : een reeks historische schetsen, uit de laatste 8 eeuwen, tot een Gedenkboek vereenigd bij gelegenheid der Hulstersche Feesten van 1930* (Amsterdam, 1940) 117.
- ¹³ Finson is ook wel Finson of Fenson genoemd (1627-1679) was predikant in Putte van 1649-1651.
- ¹⁴ Arnout van Geluwe, *Het derde deel, vanden Catholycken echo, ofte waeren Gendtschen vvedergalm teghen een ghepretendeert ghereformeert sermoon ghepreekt door Arnout Vinson* (Antwerpen, 1649) 2.
- ¹⁵ Ibid. 11.
- ¹⁶ C. Van de Walle, *Siardus Bogaerts : de prior en zijn monasterium te Huijbergen, 1614-1670*, Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland 48 (Tilburg, 1980) 118.
- ¹⁷ C Gabriëls, *Uit de geschiedenis van Huijbergen en van zijn Wilhelmietenmonasterium* ([Zevenbergen], 1982) 12.
- ¹⁸ J Agtmaal, *Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het 700-jarig bestaan van Huybergen : 1264-1964*, 1964 21.
- ¹⁹ Gabriëls, *Uit de geschiedenis van Huijbergen en van zijn Wilhelmietenmonasterium* 12.
- ²⁰ Charles Cornelis Maria De Mooij, *Geloof kan bergen verzetten : Reformatie en katholieke herleving te Bergen op Zoom 1577-1795* (Hilversum, 1998) 410.
- ²¹ Arnout van Geluwe, *Belydenisse van Rebecca Broeckaers vut \uc0\u8217{s}Graven-haegh inde welke sy is af-sweerende alle oude ende nieuwe ketterijen* (Antwerpen, 1650) 56.
- ²² Suspitie: verdenking, argwaan

Figuur 7 : Uit boek Van Geluwe

Figuren 8 en 9 : Herdruk Atlas van Maior van Joasn Blaeu (1665)